

16. YÜZYILDAN GÜNÜMÜZE TEZHİP SANATINDA GÜL RESSAMLIĞI

ROSE PAINTING IN ILLUMINATION FROM THE 16TH CENTURY TO THE PRESENTTITL

*Atilla Yusuf TURGUT**

Özet

Türklerde önemli bir yere sahip olan çiçek, süsleme sanatlarımızda sıkça yorumlanmıştır. Gül ise en sık kullanılan çiçeklerden biridir. 16. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı tezhibinde kitap sanatlarında çiçek motiflerinde yarı stilize natüralist yaklaşıma yakın üsluplaştırma başlamıştır. 18. ve 19. yüzyıllarda tek çiçekler ya da çiçek buketleri üçüncü boyutun verildiği ve gölgeli boyama tekniği ile natüralist tavırla Türk Tezhip Sanatında “Çiçek Ressamlığı” akımını oluşturmuştur. Batı sanatlarının etkisiyle çiçeklerin doğadaki gibi gerçeğe yakın yorumlanma anlayışı ve çiçek üslubunun doğuşuyla, tezhip sanatında çiçek ressamlığı bünyesinde “gül ressamları” diyebileceğimiz bir kategorinin varlığı olarak ortaya çıkmıştır. Gül ressamlığı bugün halen güncelliğini korumaktadır. Koleksiyon, levha veya albüm şeklinde icra edilmektedir. Bu çalışmada amaç, Tezhip Sanatında 16. yüzyıldan günümüze, gül ressamlığını ele almak, tezhip sanatında yapılmış olan gül temalı çiçek tasvirlerini incelemek araştırmak ve günümüz uygulamaları ile analiz etmek olacaktır. Gül uygulamalarının tezhip sanatının güncel ihtiyaçlarına cevap verebilmesine yönelik tavırları, günümüz ihtiyaç ve beğenileri doğrultusunda tasarım, desen, teknik ve renklendirme açısından, uygulama alanlarına katkı verebilecek tasarım örnekleri incelenecektir. Kaynak olarak kitaplar, dergiler, tezler, makaleler, kütüphane kataloglarından faydalanılmış bilgi ve görsellere ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gül, Ressam, Motif, Çiçek, Tezhip

Abstract

The flower, which has an important place in Turks, has been frequently interpreted in our decorative arts. Rose is one of the most used flowers. 16. Since the middle of the century, semi-stylized, close to naturalistic stylization

* Dr. Öğr. Üyesi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk Sanatları Bölümü İstanbul / TÜRKİYE atilla_turgut@hotmail.com ORCID: 0000-0002-4848-1558

in floral motifs in book arts in Ottoman illumination began. 18I. and 19. In the centuries, single flowers or flower bouquets were given the third dimension and the "Flower Painting" movement was formed in Turkish Illumination Art with a naturalistic attitude with the shaded painting technique. With the influence of Western arts, the understanding of interpreting flowers as in nature and the birth of the flower style, the existence of a category that we can call "rose painters" has emerged within the body of flower painting. Rose painting still maintains its currency today. The collection is performed in the form of a sheet or album. The aim of this study will be to examine the rose painters from the 16th century to the present day in the Art of Illumination, to examine the rose-themed flower depictions made in the art of illumination, and to analyze them with today's practices. The attitudes of rose applications to meet the current needs of illumination art will consist of design examples that can contribute to the application areas in terms of design, pattern, technique and coloring in line with today's needs and tastes. Books, journals, theses, articles, library catalogs were used as sources, and information and visuals were accessed.

Keywords: Rose, Painter, Motif, Flower, Illumination

Giriş

Çiçek motiflerinde natüralist yaklaşım ve yarı stilize anlayış Osmanlı'da 16. yüzyılda etkili olmaya başlamıştır. Natüralist yaklaşıma yakın üsluplaştırma anlayışı müzehhip Karamemi ile kitap sanatlarında görülmektedir. Natüralist anlayışla tasvir edilen ilk çiçek resminin 15. yüzyılda görülmesi ilginçtir. Türk Tezhip Sanatına bakıldığında 18. yüzyılda klasik tezhipte değişimin görülmeye başlandığını söyleyebiliriz. 18. yüzyıl, tezhip sanatında yeni akımların ortaya çıktığı ve yeniden canlandığı bir dönem olmuştur (Taşkale, 2009: 11). Batı sanatlarının etkisiyle Barok ve Rokoko gibi yeni üsluplar Osmanlı tezhibine girmiştir (Özen, 2003: 10). 18. ve 19. yüzyıllarda Türk Tezhip Sanatında çiçek ressamlığı akımı ortaya çıkmıştır. Gölgeli boyama tekniği, çiçeklerde üçüncü boyut anlayışı ile stilizasyonun azalmasına ve çiçeklerin tabiattaki gibi gerçek görüntülerine yakın natüralist yaklaşımı öne çıkartmıştır. Tek çiçeklerin ve çiçek buketlerinin bu dönemlerde sıklıkla tasvir edilmesiyle adeta çiçek üslubu oluşmuştur.

Osmanlılarda çiçek üslubunun doğuşuyla natüralist anlayışla yapılan çiçeklerin sadece tezhip sanatında değil sanatın neredeyse tüm alanlarında gerçekçi bir yaklaşımla tasvirleri yapılmıştır (Atasoy, 2002: 108).

Türk Tezhip Sanatına bu dönemlerde, klasik tezhip anlayışının dışında yeni bir yorum katan çiçek ressamlığına ilgi artmıştır. Gül çiçeği sembolü, maneviyatı ve sevgisi ile önemli olması açısından daha çok tasvir edilmesine ve öne çıkmasına neden olmuştur. 19. yüzyılda gül tezhip sanatının vazgeçilmez haline gelmiş ve özellikle kitap sanatlarında sıkça kullanılmıştır. Gül motifleri Kur'an-ı Kerimlerde tezyinat açısından en önemli unsur haline

gelmiştir (Demiriz, 1986: 390). Bunun yanında çiçek albümlerinde, levhalarda, el yazmalarında ve cilt kapaklarında da en çok tasvir edilmesiyle gül ön planda olmuştur. Gül çiçeğinin, Türk tezhip sanatı uygulamalarında çok çeşitli örnekleri yapılmıştır.

Günümüzde gül ressamlığı anlayışıyla eserler üreten ve bu bağlamda çiçek veya çiçek buketleri tasvir eden tezhip sanatkarları bulunmaktadır. Gül çiçeği klasik tezhip bezemesinde kullanılmasının yanı sıra çiçek albümleri, gül koleksiyonları ve serbest tasarımlarda uygulanmaktadır. Buna ek olarak tezhip sanatkarları gül çiçeğini motif olarak farklı disiplinlerle de harmanlamaktadır.

1. ÇİÇEK RESSAMLIĞI

Çiçekler ve bitkiler, estetik açıdan göze hoş göründükleri için tüm toplumlarda sevilmiş ve sanatçılara ilham kaynağı olmuştur. Çiçek ressamlığında çiçek ve bitkilerin en yalın ve doğal halleri ile bilimsel yönleri, sanatsal bakış açısıyla incelenerek görselleştirilmektedir. Çiçek ressamlığında çiçekler tabiattaki gibi gerçeğe yakın resmedilmektedir (Resim 1).

Resim 1. *En Ünlü Ressamların En Ünlü Çiçek Tabloları, Vincent Van Gogh, Gelincikler, Kaynak: (URL-1)*

Natüralist üslup anlayışında stilizasyonun azalması ile tasvir edilen çiçeklerin hangi çiçek olduğu net bir şekilde anlaşılmaktadır.

1.1. Batıda ve Osmanlı'da Çiçek Ressamlığı

Çiçek (bitki) ressamlığı Türk coğrafyasına göre Avrupa'da daha erken yol almıştır. Batıda 15. ve 16. yüzyıllarda İtalya'da yoğunlaşan bitki ressamlığının yanı sıra, 16. yüzyılda botanikçiler belirledikleri bitki sayısı ve türünü, yaklaşık bin türden altı bine çıkarmış ve yapmış oldukları yayınlar sayesinde toplumun her düzeyinde bitkilere olan ilgi artmıştır (Boynukalın, 2020: 20). 16. yüzyılda Avrupada Barok döneminde yeni keşfedilen çiçek türleri resim sanatında çiçek imgeleri ve çizimleriyle insanın yeryüzündeki

varoluşunu yansıtan bir göstergeye dönüşmüştür (Boynukalın, 2020: 17). 17. ve 18. yüzyıllarda çiçeğe tutkuyla bağlı olan Hollandalı çiçek ressamı önde gelirler ve bu dönemlerde egzotik çiçeklerin yetiştirildiği ülke olmuştur (Boynukalın, 2020: 16). Avrupa sanatının çiçek ressamlığındaki etkileri inkâr edilemez. Osmanlıda 18. yüzyıl ile Avrupada çiçek ressamlığının ilgi görmesine paralel bir gelişme dikkat çeker (Taşkale, 2006: 146). Batı sanatında gravürlü veya kitap resmi ve renkli çiçek resimli kitaplar çok sevimli ve ilgi görmüş olmalarının yanı sıra çiçeklerin tasvir sanatına da yansıdığı görülür (Taşkale, 2006: 146).

Çiçeğe her zaman büyük önem veren Türk toplumu çiçek motiflerini sanatın her alanında kullanmışlardır. Padişahların çiçeklere karşı ilgili ve meraklı oluşları, çiçek figürünün süsleme sanatlarında adeta odak noktası olmasında etkisi olduğu söylenebilir. Şükufename adlı eser, dönemin önemli çiçek yetiştiricileri ve özel çiçek türleri hakkında bilgiler verilmesi kayıt niteliği taşıması açısından önemlidir. Çiçek ressamlığı Osmanlıda özellikle 18. yüzyılda en parlak dönemini yaşamıştır. Ali Üsküdarî yapmış olduğu natüralist çiçek resimleriyle Osmanlı sanatında çiçek ressamlığının öncülerinden biri olmuştur (Duran, 2009: 411).

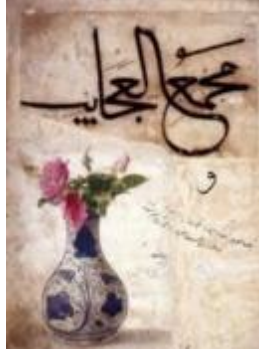
Dönemler içerisinde uygulanış biçimlerine göre farklılıklar gösteren çiçekler Türk süsleme sanatlarında stilize, yarı stilize ve natüralist olarak kullanılmışlardır (Taşkale, 2006: 145). 16. Yüzyıla kadar olan dönemlerde stilize, 16. yüzyılda ilk kez Karamemi ile yarı stilize olarak kullanılan ve 17. yüzyıldan sonra natüralist tavırla görülen çiçekler, 18. ve 19. yüzyıllardan itibaren Osmanlıda süsleme sanatlarımızın en önemli unsuru olarak karşımıza çıkar (Taşkale, 2006: 145). 18. Yüzyıl çiçek resimlerinin en parlak dönemi olmuştur. Bu yüzyılla birlikte batılılaşma döneminde stilizasyon azalmış, çiçekler doğadaki görüntüsüne yakın, süslemeden çok resim sanatı çerçevesine giren çiçek resimlerine ağırlık verilmiştir. 19. yüzyılda Türk Rokokosunda gül çiçeği sıklıkla kullanılmış ve bu üslubun vazgeçilmez unsuru olmuştur (Taşkale, 2006: 146).

1.2. Natüralist Üslupta Çiçek Tasvirleri

Türk tezhip sanatında çiçeklerde yarı stilize ve natüralist yaklaşımla tasvir anlayışı 16. yüzyılda başlamasına rağmen, natüralist üslupta çiçek tasviri ilk defa 15. yüzyılda görülmesi açısından oldukça ilginçtir. 15. yüzyılda Fatih Sultan Mehmet adına yaptırılmış bir koleksiyon olan Fatih Albümünde Mecme-ul Acayip adlı eserde, natüralist üslupta yapılmış olan bir vazoda açmış gül ve gonca tasviri, daha sonraki dönemlerde ortaya çıkacak olan natüralist çiçek üslubunun belki de ilk örneği olarak karşımıza çıkmış olmasıyla son derece önemlidir (K. K. 1). Başka bir deyişle 18. yüzyıldan

itibaren Türk tezhip sanatında etkin bir şekilde var olacak olan çiçek ressamlığı akımının ilk prototipi de demek mümkün olur (Resim 2).

Resim 2. 15. yüzyılda Fatih Albümünden natüralist tarzda yapılmış vazoda gül, Kaynak: T.S.M.K.

Yine 15. yüzyılda Fatih Sultan Mehmet tarafından yaptırılan kendi portresindeki minyatürde gül koklarken yapılmış olan tasviri, natüralist anlayışla yapılması açısından önemlidir (Resim 3).

Resim 3. 15. yüzyılda Fatih Sultan Mehmet'in kırmızı gül koklarken nakkaş Sinan Bey tarafından yapılmış portresi, Kaynak: T.S.M.K. H 2153, y.10 a.

Osmanlılarda görülen batı etkili sanat anlayışı ile tanışmasından sonra 17. yüzyılın yarısından itibaren başlayan süreçte tezhip sanatında farklı anlayışlar oluşmuştur. Natüralist üslupta çiçek tasvirleri 18. yüzyıl ile 19. yüzyıllarda varlığını etkin bir şekilde sürdürmüş ve günümüze kadar devam etmiştir. Natüralist yaklaşımla çiçek tasvirleri bugün bazı sanatkarlar tarafından etkin bir şekilde yapılmaktadır.

1.3. Türk Tezhip Sanatında Çiçek Ressamlığı Akımı

18. yüzyıldan itibaren Osmanlı sanatlarında görülmeye başlayan batılı sanat tesirleri etkisinin ilerleyen yıllarda üslup zenginleşmesi olarak karşımıza

çıkmasıyla, Osmanlı geleneğine bağlı unsurlara (elemanlara) yeni biçimler katmıştır (Duran, 2009: 406). Tüm geleneksel sanatlarımızda görülen bu önemli tasarımsal değişimler tezhip sanatında da görülmüştür. Yapılan çalışmalarda uygulanan çiçek motifleri daha gerçekçi olarak görselleştirilmiştir.

Türk tezhip sanatında çiçek ressamlığı 18. ve 19. yüzyıllarda etkisini göstermiştir. Tek çiçekler ya da çiçek buketleriyle üçüncü boyutun verildiği ve gölgeli boyama tekniği ile natüralist tavırla Türk Tezhip Sanatında “Çiçek Ressamlığı” akımı oluşmuştur.

Üslûplaştırılmış çiçek motifleri 17. yüzyılın sonlarına doğru başlayan Avrupa sanatlarının etkisi ile çiçeklerin doğadaki görünümüne yakın natüralist bir anlayışla sanatkarların kendi karakterleri ile oluşturdukları yeni akım, klasik bezeme usulünden uzak bir hal alır (Duran, 2018: 180). Bu anlayışta çiçek veya çiçek buketlerinin uygulanmasında renkler ve ayrıntılar aslına uygun olarak tasvir edilmesiyle çiçeklerin karakterinin korunmuş olması ve tabiattaki gerçek görüntüsüne çok yakın bir görünüm kazanması en önemli özelliğidir.

16. yüzyılda Karamemi ile tezhip sanatında görülmeye başlayan yarı stilize çiçekler, 17.yüzyıl ile kendine has bir karakterle tabii şekline dönüşmüş “şükufe” adı verilen çiçekler tonlamalı boyanarak tahrirlenmiştir (Duran, 2009: 406). Şükufelerin en önemli özelliği karakterinin korunmuş olmasıdır (Duran, 2009: 406). Tek, buket, sepet, saksı, vazolu ve vazosuz olarak sıklıkla çalışılan ve Şükufe olarak adlandırılan çiçekler, natüralist üslupla tasvir edilmiştir (Taşkale, 2006: 146).

Çiçek ressamlığının uygulama aşamasında kendine özgü bir tekniği vardır. Çiçekler klasik üslup anlayışından farklı olarak, ince tarama tekniğinin ön plana çıkması ve neredeyse gerçek görüntüsünden farksız olması anlayışına göre yapılır. Her çiçeğin ne olduğu ve hangi çiçeğe benzediği nettir. Stilizasyonun yerini natüralist anlayış almıştır.

1.4. Türk Tezhip Sanatında Gül Ressamlığı

Sevginin, aşkın sembolü ve Hristiyanlıkta Meryem Ana’nın masumiyetinin ifadesi olan gülün kokusunun, Osmanlılarda Hz. Muhammed’in yüzünün ter kokusundan geldiğine olan inanç, gülün dini bir anlam ifade etmesine neden olmuştur (K. K. 2). Hz. Peygamberin sembolü olan gül, Osmanlı sanatlarında en yaygın ve sürekli kullanılan çiçek olmuştur. Gül, Türk kültüründe sevilen ve en çok tercih edilen çiçeklerdendir. Bunda manevi anlamının da rolü büyüktür. Hz. Muhammed’in güzel kokusuna benzediğine olan inanç ve ilahi güzellik anlayışı Gül’ün tezhip sanatında çok kullanılmasının sebeplerinden biridir. Lale, karanfil, sümbül gibi çiçeklerin yanında gülde çiçek ressamlarının en çok tercih ettiği çiçek olmuştur (Resim 4).

Resim 4. *Natüralist tarzda yapılmış gül örneği. Türk İslam Eserleri Müzesi, Kaynak: T.İ.E.M., T 28.*

Gül minyatür sanatında da sanatkârlar tarafından tercih edilen ve sıklıkla kullanılan çiçek olmuştur. Usta nakkaş Levni'nin lale devrinde resmettiği kadın figürlerini çiçeklerle süslemesinin yanında genellikle ellerinde tek çiçek ile tasvir ettiği görülür (Atasoy, 2002:99). (Resim 5).

Resim 5. *18.yüzyıl, Murakka. Levni tarafından elinde tek gül ve karanfil tutan kadın figürü, Kaynak: T.S.M.K. H 2164, Hasbahçe, s.98.*

2. TEZHİP SANATINDA DÖNEMLERİNE GÖRE ÇİÇEK RESSAMLARI

Osmanlılarda tezhip sanatının vazgeçilmez süsleme unsurlarından olan çiçek motifleri her dönem önemli bir yere sahip olmuştur. Çiçek ressamlığı akımının devreye girmesiyle tek çiçek ya da çiçek buketleri uygulanış tekniği olarak farklı bir hal alsa da bu anlayış 16. yüzyıl ile başlamış 18. ve 19. yüzyıllarda altın devrini yaşamıştır. Bu bağlamda tezhip sanatının tarihi sürecinde birçok değerli çiçek ressamı karşımıza çıkmaktadır. Bu anlayışla çiçek ressamlığını devam ettiren sanatkârlar günümüze kadar gelmişlerdir.

2.1. 16. Yüzyıl'da Yarı Stilize Yaklaşımlar ve Karamemi

16. yüzyılda Osmanlı tezhip sanatı ilk defa devrin en önemli müzehhiplerinden olan saray baş nakkaşı Karamemi ile farklı bir anlayış, yeni bir ekol ile tanışmıştır. Karamemi'nin Türk tezhibine katmış olduğu ve gözleme dayanan yarı stilize çiçekleri, adeta insanı çiçek bahçesindeymiş hissi

uyandıran tasarımları ile natüralist üslubun da habercisi olduğunu söylemek mümkün olur (Üçer, 2016:39).

Bu yüzyılın en önemli müzehhibi olan Karamemi'nin eserlerinde yarı üsluplaştırılmış çiçekleri, canlı renkleri ile çiçek bahçesini andıran bir etki bırakır (Derman, 2009:355).

Usta müzehhip Karamemi'nin natüralist yaklaşıma yakın bir anlayışla yapmış olduğu yarı stilize çiçekleri, çeşitli bahçe çiçekleri, ağaç grupları, nebati ve ot kümelerinden oluşan ve doğadaki gerçekliğine benzer gözleme dayalı ve ayrıntılı bezeme anlayışı vardır (Mesera, 2009: 364). Bu anlamda usta sanatçı Muhibbi Divanı'nda kendini göstermiş olmasıyla adeta çiçeklerden oluşan motif kataloğu anlayışını yansıtmıştır (Mesera, 2009:364). (Resim 6).

Resim 6. 16.yüzyıla ait 1566 tarihli. Hat: Mehmet Şerif. Karamemi tarafından tezhiplenmiş olan Muhibbi Divanı'nda ketebe sayfasında yarı stilize bahçe çiçekleri, Kaynak: İ.Ü.K, T.5467.

Daha sonraki yüzyıllarda batı sanatı etkilerinin de Osmanlı tezhibine girmesiyle birlikte görülecek olan natüralist üslup ve çiçek ressamlığı akımından önce 16. yüzyılda Karamemi ile tezhipte görülen bu yarı stilize anlayış o dönem için yenilikçi etkileri açısından oldukça önemlidir.

2.2. 17. Yüzyıl Çiçek Resimleri

Türk tezhip sanatına bakıldığında 17. yüzyılda bir duraklama, hatta gerileme dönemine girildiği söylenebilir. Maalesef bu yüzyıldaki gerilemeye rağmen özellikle 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren batılılaşma etkisinin sanata yansmasıyla tezhip sanatında farklı bir etki görülmeye başlanmıştır. Bu yüzyılın daha önceki döneme göre en belirgin farklılığı yüzyılın sonlarına doğru renklerde olduğu söylenebilir (Tanındı, 2009: 273). (Resim 7).

Yüzyılın sonlarına doğru ilk ürünlerini gördüğümüz bu etki farklı bir anlayışla çizilerek renklendirilmiş çiçek resimlerinde görülür. Stilizasyon

azalmış, çiçeklerin doğadaki görünüşlerine daha yakın bir anlayış ile süslemeden çok resim sanatı çerçevesine giren çiçek resimlerine ağırlık verilmiştir.

Resim 7. 17. yüzyıl. 1687-1688 tarihli *Tesavir-i Osmaniye*, İÜ, Nadir Eserler Kütüphanesi, Kaynak: T.9366, v.2b.3a.

Şükûfe tarzı süslemeler 17. yüzyıl sonlarına doğru tezhip sanatında önemli bir yer tutmuştur. Şükufenameler sözlük anlamı olarak çiçek buketi anlamına gelen kelimeden üretilmiş ve günümüze gelen en önemli, tanınan örneklerinden biri (N.K 4077) envanter numaralı olanıdır (Üçer, 2018:10). 1667 tarihli Ali Çelebi'nin Şükûfenâme'sinde gül, karanfil, lâle, sümbül, nergis ve bahar dalları gibi çiçekler natüralist anlayışla tasvir edilmiştir. Şükûfeler tek çiçek, buket, demet, vazo ve kaplara yerleştirilmiş biçimleriyle doğal hallerine oldukça yakın tasvirleriyle en başarılı örnekleri 18. ve 19. yüzyılları arasındadır (Akar-Keskiner, 1978:25).

2.3. 18. Yüzyıl Çiçek Ressamları ve Ali Üsküdari

18. yüzyılda Türk tezhip sanatında batı etkisinin ağırlık kazandığı ve Sultan 3. Ahmed'in saltanat yıllarına denk gelen dönemde yeni akımlar ve yeni gelişimler ortaya çıkmıştır (Taşkale, 2009: 11). 18. yüzyılda klasik tezhip sanatındaki gerilemeye rağmen, 3. Ahmet dönemi çiçek resimlerinin en parlak dönemi olarak yeni akımların olduğu bir devir olması açısından önemlidir (Üçer, 2016: 45). Gölgeleme, renklendirme teknikleri, üçüncü boyutun verilmesiyle yapılan natüralist tarzda çiçekler ve çiçek buketleriyle, tezhip sanatında çiçek ressamlığı akımının olduğu söylenebilir (Taşkale, 2009: 11).

Tezhip sanatında, natüralist tarzda çiçeklerin en yoğun kullanıldığı dönem olarak 18. yüzyılın çiçek ressamlarının devri olduğu söylenebilir. 18. yüzyılda Osmanlı tezhip sanatlarında karşımıza çıkan gül, karanfil, lale, süsen, bahar dalları, mavi ve kırmızı mine gibi çiçekler tüm ayrıntılarıyla daha çok natüralist üslupla bezendikleri görülür (Atasoy, 2002: 140).

Çiçek ressamlığı alanında ekol olmuş değerli sanatkârlar bu dönemde ortaya çıkmış ve eserlerini üretmişlerdir. Bunların başında devrin en önemli müzehhibi, çiçek ressamı ve rugani ustası olan Ali Üsküdari ve Abdullah Buhari gelmektedir (Duran, 2009: 410). Ali Üsküdari 18. yüzyılda çiçek ressamlığı alanında en önemli ve tanınmış müzehhip olarak 1703'ten 1765 yılına kadar uzun zaman diliminde mükemmel eserlerini vermiştir (Ünver, 1954: 7).

Resim 8. 1727 tarihli Ali Üsküdari tarafından yapılmış pembe gül, Kaynak: *Gazeller Albümü*, İ.Ü.K 5650.

Resim 9. 1727 tarihli Ali Üsküdari tarafından natüralist üslupta yapılmış çiçekler, Kaynak: *Gazeller Albümü*, İ.Ü.K 5650.

Resim 10. Abdullah Buhari tarafından yapılmış pembe gül, Kaynak: *İÜ, Nadir Eserler Kütüphanesi, F.1428, Çiçek Derman, Büyük İstanbul Tarihi, Görsel Sanatlar, 369.*

Türk Tezhip sanatı tarihi incelendiğinde çiçek resimleriyle ön plana çıkan Ali Üsküdarî'nin natüralist üslupla yapmış olduğu 20'si imzalı olmak üzere 24 eseri tespit edilmiştir (Duran, 2009: 410).

2.4. 19. Yüzyıl Türk Rokokosu ve Çiçek Ressamlığı

18. yüzyılda ortaya çıkan ve neredeyse tüm sanatlarımızda görülen batı sanatı etkilerinden (Barok-Rokoko-Ampir) sonra 19. yüzyılda Osmanlı müzehhiplerinin kendi karakterlerini de katarak oluşturdukları Türk Rokokosu üslubu yaklaşık bir asra damga vurmuştur. Ortaya çıkan Türk Rokokosu üslubunun, milli Türk kültürünün tezyinattaki izlerini taşıdığı söylenebilir (Birol, 2009: 495). Bu yüzyılda yapılan eserler her ne kadar Avrupa etkisi gösterse de Osmanlıdır (Atasoy, 2002: 201). Bu görüşlerden de anlaşılacağı üzere Türk sanatkarları batı sanatlarından feyz almalarına karşın, kendi karakterlerini ortaya koymaları ile Osmanlı sanat anlayışına bağlı yeni bir üslup oluşturmuşlardır.

Türk Rokokosu üslubu özellikle Kur'an-ı Kerimlerde, Hilye-i Şerifelerde, kıt'a, levha, tuğra ve fermanlarda çok yaygın bir biçimde kullanılmıştır (Taşkale, 2010: 68).

Resim 11. *Osman Efendi tarafından yazılan Delal'ül Hayrat'ta natüralist tarzda yapılan gül tasvirleri, tezhip: Ömer Efendi, Kaynak: DEMSA koleksiyonu, e. No: 4088. Faruk. (Faruk Taşkale Arşivi, 2022).*

Bu yüzyılda fazlasıyla karşımıza çıkan çiçek buketleri ve kurdeleler Türk Rokokosu üslubunda bağlaç vazifesi gören unsurlar olmuştur ve kompozisyonun merkezinde bulunurlar (Üçer, 2018: 12). Türk Rokokosu üslubunda “c” ve “s” şeklindeki kıvrımlar, tek çiçek ya da çiçek buketleri, vazodan çıkan çiçekler ve kurdeleler sıklıkla kullanılmıştır. Akant yaprakları, sepetlerden çıkan çiçek buketleri, fiyonklar ve güllü girlandlar bu üslubun karakteristik özelliğini taşıyan bezeme unsurlarıdır (Taşkale, 1994: 21). Çiçeklerin uygulamasında ise en başta tarama olmak üzere gölgelendirme,

sulandırma ve noktalama teknikleri kullanılarak natüralist tarzda eserler üretilmiştir.

Resim 12. *Osman Efendi tarafından yazılan Delal'ül Hayrat'ta natüralist tarzda yapılan gül tasvirleri, tezhip: Ömer Efendi, Kaynak: DEMSA koleksiyonu, e. No: 4088. Faruk. (Faruk Taşkale Arşivi, 2022).*

Gül rokoko üslubunun en çok kullanılan çiçeği oluşuyla adeta bu üslubun vazgeçilmez unsuru olmuştur (Taşkale, 2009: 417). 19. yüzyılda Osmanlıda özellikle kitaplarda metinden sonra gelen boşluklara sistemli olarak tarama ve noktalama teknikleri ile gül ağırlıklı çiçek ve çiçek buketleri bezemeleri yapılmıştır (Taşkale, 2009: 69).

Resim 13. *19. yüzyılda Çiçek albümünden ortada gül olan Vazoda Çiçekler, Kaynak: Sadberk Hanım Müzesi nr. 15329 y. 93. (Faruk Taşkale Arşivi, 2022).*

Türk Rokokosu üslubunun en önemli çiçek ressamı arasında Hazergradlı Seyyid Ahmet Ataullah başta gelir. Hazergradlı'nın öğrencisi Hüseyin Hüsnü, Seyyid Mehmet, Tevfik Efendi ve Hasan Hilmi de bu üslubun içerisinde yer alan sanatkarlar arasında gösterilebilir (Üçer, 2018: 12).

Resim 14. 17.yüzyıla ait bir çiçek albümünde gül ve lale, gül etrafında Türk Rokokosu örneği, Kaynak: Sadberk Hanım Müzesi (Faruk Taşkale Arşivi, 2022).

Resim 15. 19.yüzyıla ait bir çiçek albümünde pembe gül, Kaynak: Sadberk Hanım Müzesi, nr.15329 y. 93. (Faruk Taşkale Arşivi, 2022).

2.5. 20.Yüzyıl Tezhip Sanatında Çiçek

Tezhip sanatındaki gelişmelerin merkezi 20. yüzyıl cumhuriyet döneminden itibaren güzel sanatlar akademileri olmuştur (Taşkale, 2009: 434). Bu gelenek günümüzde halen devam etmektedir. Özellikle 2000’li yılların başından itibaren klasik tezhip özelliklerinden yola çıkarak farklı yorumlar ve yeni arayışlar içerisinde çalışmalar yapılmaktadır (Taşkale, 2009: 434). Bu yeni arayışlar ve çağdaş yorumlar içerisinde gül çiçeği tezhip sanatkarlarına her zaman ilham veren en önemli unsurlardan biri olmuştur.

Gül 20. yüzyılda sadece tezhip alanında değil, geleneksel sanatların neredeyse her alanında sevilerek kullanılmış en gözde çiçeklerin başındadır. Serbest tasarımlarda, hikayesi olan çalışmalarda ve modern yorumlarla birlikte natüralist tarzda yapılan gül temalı eserler 20. yüzyıldan günümüze gelen süreçte farklı disiplinlerle arada da yer almıştır.

3. GÜNÜMÜZ TEZHİP SANATINDA ÇİÇEK RESSAMLIĞI

Tezhip sanatı günümüz beğeni ve ihtiyaçları doğrultusunda gelişimini sürdürmektedir (Turgut, 2018: 131). Başta üniversitelerin geleneksel Türk

sanatları bölümleri olmak üzere çeşitli kurum, kuruluş ve özel atölyelerde verilen klasik tezhip eğitimi dışında günümüz ihtiyaçlarını karşılayabilecek serbest tasarımlar, çağdaş tasarımlar çalıştırılmaktadır. Natüralist anlayışla yapılan çiçek resimleri günümüzde de başarıyla devam ettirilmektedir (Resim 16).

Resim 16. *Atilla Turgut tarafından yapılmış gül ve lale. 2017, Kaynak: Atilla Turgut Koleksiyonu.*

Daha çok tezhip ve minyatür sanatları içerisinde görülen çiçek motifleri, tek çiçek ve çiçek buketi uygulamalarının yanında, günümüzde resim sanatının bir kolu gibi çiçek resimleri, levha, albüm ve çiçek temalı koleksiyonlar şeklinde icra edilmektedir. Bu bağlamda günümüzde tıpkı çiçek ressamlığı anlayışına göre çiçek minyatürleri ya da çiçek tasvirleri yapılmaktadır.

Özellikle kitap sanatları bünyesinde (el yazmaları, kitap kapları), minyatürlerde, başlı başına tek çiçek ya da buket şeklinde, levhalarda, kumaşlarda ve serbest çalışmalarda oldukça geniş bir yelpaze içerisinde uygulama alanları mevcuttur.

Resim 17. *Betül Gündüz tarafından yapılmış gül. 2019, Kaynak: Betül Gündüz koleksiyonu.*

Çiçek ressamlığında tarama, gölgelendirme ve noktalama teknikleri ile hacim ve üçüncü boyut etkisi verilmesi uygulamanın en temel unsurlarıdır. Bu teknikler ile günümüz sanatkarları eserler üretmektedirler.

3.1. Günümüz Çiçek Tasvirlerinde Gül Ressamlığı

Günümüz tezhip sanatında klasik tezhibin dışında çiçek ressamlığı anlayışında eserler üreten tezhip sanatkarları bulunmaktadır. Bu anlamda gül ressamları diye nitelendirebileceğimiz sanatkarların günümüzde bu anlayışla sanatlarını sürdürmeleri heyecan verici olmakla beraber Türk tezhip sanatına renk vermekte ve ışık tutmaktadır.

Çiçek tasvirlerinin günümüz tezhibinde etkili bir şekilde uygulandığını söylemek mümkündür. Tezhip sanatı içerisinde uygulama alanları fazladır. Gül çiçeğinin levha içerisinde tek ya da buket içerisinde, kitap sayfalarında ve kitap kaplarında, minyatürlerde, yazı tezyinatında farklı disiplinlerle bir arada uygulandığı örnekler bulunmaktadır.

Müzehhipler ve çiçek ressamları stilize motifler yanı sıra natüralist tarzda çiçek resimleriyle güzel yazıları bezemektedirler. Günümüzde gül ressamlığı her ne kadar natüralist yaklaşıma göre yapılsa da sanatkarlar kendi üsluplarını ortaya koyarak çiçeğe bir karakter vermektedirler.

Günümüzde natüralist anlayışla gözleme dayalı bir şekilde çiçek resimleri yapan Müzehhip Faruk Taşkale gül resimleriyle ünlüdür. Usta tezhip sanatkarının bu anlamda çeşitli koleksiyonlarda oldukça fazla eserleri bulunmaktadır. Taşkale'nin gül tasvirlerinde genellikle tek gül, gonca ve yapraklardan oluşan kompozisyonları bulunmaktadır. Gül resimlerini sık sık yazı ile bir arada tasarladığı örnekler de mevcuttur Hilal formuna sardığı gül resmi önemli eserleri arasındadır (Resim 18).

Resim 18. Faruk Taşkale tarafından natüralist tarzda yapılmış “İlahi Aşk” adlı eser. 50x50 cm. 2016, hat: Hüseyin Gündüz, Özel koleksiyon, Kaynak: Faruk Taşkale arşivi.

Natüralist üslupla yaptığı çiçek resimleri arasında en çok gül çiçeğini uygulayan Taşkale'nin nadiren de olsa lale, erguvan, karanfil gibi çiçekleri de eserlerinde görmektedir (Resim 19).

Çiçek tasvirlerinde, özellikle gül resimlerinde tarama, noktalama ve gölgelendirme tekniklerini ayrı ayrı veya bir arada kullanan Taşkale, çalışmalarında gözü yormayan pastel renkleri ve tonları tercih etmektedir. Eserlerinde ön plana çıkan unsurlar arasında çiçek ve yapraklar üzerine yerleştirdiği su damlacıkları, uğur böceği ve örümcek gibi canlılar gelmektedir (Resim 20). Taşkale'nin eserleri günümüz çiçek ressamlığı perspektifi içerisinde farklı tarzda çalışılmış örnekler olması açısından önemlidir (Resim 21, 22).

Resim 19. Faruk Taşkale tarafından natüralist tarzda yapılmış gül ve lale. 2015, hat: Hüseyin Gündüz, Kaynak: Yıldız Holding koleksiyonu.

Resim 20. Faruk Taşkale tarafından natüralist tarzda yapılmış “Yansıma” adlı eser. 2015, hat: Hüseyin Gündüz, Kaynak: Yıldız Holding koleksiyonu.

Resim 21. Faruk Taşkale tarafından natüralist tarzda yapılmış “Gül-i Muhammed” adlı eser. 2015, Kaynak: Ahmet Avlanmaz koleksiyonu.

Resim 22. Faruk Taşkale tarafından natüralist tarzda yapılmış “Gül-i Faruk” adlı eser. 2015, Kaynak: Faruk Taşkale koleksiyonu.

Günümüzde çiçek ressamlığı alanında eserler veren Müzehhibe Münevver Üçer kendine has tarzıyla renklendirdiği lale çiçeğiyle ünlüdür. Sanatkâr natüralist yaklaşımla renklendirdiği, gözleme dayalı gül temalı çalışmalarının detaylarını klasik tezhip unsurlarıyla zenginleştirmiştir. Sanatkâr çeşitli formda renklendirdiği laleler ile klasik tezhip öğelerini başarılı bir şekilde birleştirmiştir (Resim 23, 24).

Resim 23. 1997 yılında Münevver Üçer tarafından natüralist tarzda yapılmış gül ve goncalar, Kaynak: Münevver Üçer koleksiyonu.

Resim 24. 1998 yılında Münevver Üçer tarafından natüralist tarzda yapılmış pembe gül, Kaynak: Münevver Üçer koleksiyonu.

4. SONUÇ

Dünyada ve Türkiye’de önemli bir yere sahip olan çiçekler insanların en eski devirlerden bu yana sevdiği, sembolleştirdiği ve anlam katarak hayatlarının içerisine aldıkları bitkiler olmuştur. Batı sanatlarından etkilenecek Osmanlı sanatlarına giren çiçek ressamlığı anlayışı özellikle 18. yüzyıldan itibaren birçok alanda etkili bir biçimde kullanılmış ve günümüze kadar başarılı bir şekilde devam etmiştir.

Osmanlı tezhip sanatında 16. yüzyıla kadar stilize olarak kullanılan çiçekler, Karamemi ile yarı stilize çiçek motifleriyle farklı bir evreye girmiştir. Natüralist üsluba yakın olan bu yenilik 17. yüzyılın ikinci yarısından sonra batı sanatlarının etkisiyle özellikle 18. yüzyılın başlarından 19. yüzyılın sonlarına

kadar sürececek olan natüralist çiçek tasvirleri ile çiçek ressamlığı akımına hazırlık süreci olduğu söylenebilir.

Tabiattaki çiçeklerin gerçek görüntüsüne yakın, gölgelendirme tekniği ile üçüncü boyutun verildiği, gözleme dayalı ve ayrıntılı çizimler ile yapılan çiçeklerde, çiçeklerin hangi çiçek olduğu net bir şekilde anlaşılır duruma gelmiştir. Bu bağlamda çiçek tasvirlerinde tam natüralist üslubun etkili olması yenilikçi bir tarz olması açısından önemlidir. Klasik tezhip anlayışında stilizasyonun çok olması nedeniyle çiçek motiflerinin net olarak hangi çiçeğe ait olduğu anlaşılamamaktadır. Çiçek ressamlığında ise, tasvir edilen çiçeğin neredeyse fotoğraf gibi gerçeğe çok yakın ele alınması ile çiçeklerin adeta canlandığını söylemek yanlış olmaz. Bu tavır natüralist üslup anlayışı ile oluşan çiçek ressamlığı Türk tezhip sanatına dahil olmuş ve günümüze kadar gelmiştir.

Çiçek ressamlığında tek çiçek, vazoda çiçek, çiçek buketleri şeklinde yazma eserlerde, levha ve çiçek albümlerinde, minyatürlerde ve lake kitap kaplarında bezeme unsuru olarak yer almıştır. Bu anlayış zaman içerisinde çiçek resimleri şeklinde ön plana çıkmıştır. 16. yüzyıldan günümüze kadar gelen tarihi süreçte gül ressamlığı bugün halen güncelliğini korumaktadır.

Sonuç olarak; Türk tezhip sanatında etkili olan natüralist tavır ile çiçek ressamlığının oluştuğunu net bir şekilde ifade etmek doğru olur. Çiçek ressamlığı bünyesinde en çok tasvir edilen çiçeğin gül olması nedeniyle, günümüzde de devam eden ve etkili olan bu anlayıştan dolayı gül resamları sınıflandırmasını yapmanın ve bu konuyu ele almanın gerekli olduğu düşünülmekte ve bu çalışmanın tezhip sanatına katkı vereceğine inanılmaktadır.

Kaynaklar

- Akar, A. & Keskiner, C. (1978). *Türk Süsleme Sanatlarında Desen ve Motif*. İstanbul: Tercüman Gazetesi Yayını.
- Atasoy, N. (2002). *Hasbahçe, Osmanlı Kültüründe Bahçe ve Çiçek*, İstanbul: Koç Kültür ve Sanat Tanıtımı Yayınları.
- Biröl, İ.A. (2009). *Hat ve Tezhip Sanatı*, Türk Tezhip Sanatında Desen, Ankara: T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü.
- Boynukalın, A. R. (2020). “16. ve 17. Yüzyıl Avrupa Resim Sanatında Çiçek İmgesi ve Koku Alegorisi”, *Dergi Park*, Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Sanat Dergisi, S.36, s. 15-32.
- Demiriz, Y. (1986). *Osmanlı Kitap Sanatında Natüralist Üslupta Çiçekler*, İstanbul: Acar Matbaacılık.
- Derman, Ç. (2009). *Hat ve Tezhip Sanatı*, Osmanlıda Klasik Dönem, Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) Türk Tezhip Sanatının Muhteşem Çağı: 16.Yüzyıl, Ankara: T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü.

- Duran, G. (2009). *Hat ve Tezhip Sanatı*, 18. Yüzyıl Tezhip Sanatı, Ankara: T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.
- Duran, G. (2018). “*Osmanlı Tezhip Sanatında Natüralist Üslupta Çiçekler*”, Dergi Park, Süleyman Demirel Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S. 31, s. 177-199
- Özen, M. E. (2003). *Türk Tezhip Sanatı / Turkish Art Of Illumination*, İstanbul: Gözen Kitap Yayınevi Yayını.
- Mesera, G. (2009). *Hat ve Tezhip Sanatı*, Kanuni Sultan Süleyman’ın Sernakkaşı Karamemi, Ankara: T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.
- Tanındı, Z. (2009). *Tezhip Başlangıcından Osmanlıya Tezhip Sanatı*, İstanbul: İ.B.B. Lale Organizasyon Yayını.
- Taşkale, F. (2009). *Hat ve Tezhip Sanatı*, 20. Yüzyıl Tezhip Sanatı, Ankara: T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.
- Taşkale, F. (2009). *Tezhip Buluşması*, Geçmişten Günümüze Tezhip Sanatında Bir Yolculuk, İstanbul: İ.B.B. Lale Organizasyon Yayınevi.
- Taşkale, F. (2006). *Türk Kitap Sanatlarında Gül Motifleri*, El Sanatları Dergisi, s.2, İstanbul: İ.B.B Yayını.
- Taşkale, F. (2010). *Bugünün Ustaları*, Tezhip Sanatında Geçmişten Günümüze Yolculuk, İstanbul: Avrupa Kültür Başkenti Ajansı Kültür Sanat Basımevi.
- Taşkale, F. (1994). *Tezhip Sanatının Kullanım Alanları* (Yayımlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi). Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Turgut, A.Y. (2018). *Türk Tezhip Sanatı Tarihinde Yenilikçi Yorumlar* (Yayımlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul.
- Üçer, M. (2018). *Kömürde Açan Çiçekler*, Tezhip Sanatı, Ankara: Bülent Ecevit Üniversitesi Yayınları.
- Üçer, M. (2016). *Sultanların Sanata Yansıyan İzleri*, Padişahların Hamiliği ile Geçen Tezhip Sanatı, İstanbul: İ.B.B Kültür A.Ş. Yayınları.
- Ünver, A. S. (1954). *Müzehip ve Çiçek Ressamı Üsküdarlı Ali*, İstanbul: Tege Laboratuvarı Yayınları. No:6.
- İnternet Kaynakları
- URL-1: En Ünlü Ressamların En Ünlü Çiçek Tabloları, Vincent Van Gogh, Gelincikler <https://www.tazecicek.com/blog/en-unlu-ressamlarin-en-unlu-cicek-tablolari/> (Erişim: 21.04.2022)
- Sözlü Kaynaklar
- K. K. 1: Faruk Taşkale, İstanbul 1961, Prof. Sanatta yeterlik mezunu. (Görüşme: 04.05.2022).
- K. K. 2: Faruk Taşkale, İstanbul 1961, Prof. Sanatta yeterlik mezunu. (Görüşme: 15.05.2022).
- K. K.: Karşılıklı konuşma.